

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Факультет музичного мистецтва
Кафедра вокально-хорового мистецтва

Хорове диригування і практикум роботи з хором

методичні рекомендації до курсу

для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво)
Освітньо-професійна програма Середня освіта (Музичне мистецтво)

Рівне – 2024 р.

УДК 784.087.68(07)(072)

М54

Рекомендовано до друку кафедрою вокально-хорового мистецтва факультету музичного мистецтва Рівненського державного гуманітарного університету протокол № 2 від 17 вересня 2024 р.

Рекомендовано до друку Навчально-методичною комісією факультету музичного мистецтва Рівненського державного гуманітарного університету протокол № 10 від 30 жовтня 2024 р.

Рецензенти:

1. Григорчук Ігор Станіславович – канд.пед.наук, доц., завідувач кафедри вокально-хорового мистецтва
2. Устенко Костянтин Олексійович – доцент кафедри вокально-хорового мистецтва

Укладач – Бондарчук Алла Ярославівна – канд. пед. наук, доцент кафедри вокально-хорового мистецтва РДГУ

Хорове диригування : метод. рекомендації до курсу для здобувачів другого (магістер.) рівня вищої освіти зі спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) / М-во освіти і науки України, Рівненський держ. гум. унів., ф-т муз. мистецтва, каф. вокально-хорового мистецтва ; [уклад.: А. Я. Бондарчук]. Рівне : РДГУ, 2024. 53 с.

Метою видання є розкрити методологічні, методичні, організаційні і технологічні засади з предмету «Хорове диригування і практикум роботи з хором», вимоги до програми курсу, методичні рекомендації до індивідуальної і самостійної роботи здобувачів, орієнтовний рекомендований репертуар та ін.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2024 р.

© Бондарчук А. Я. 2024 р.

Вступ. Сучасна освітня парадигма в Україні активно інтегрується в європейський простір, що висуває високі вимоги до кваліфікації та конкурентоспроможності фахівців. Процес становлення майстерності диригента в цих умовах набуває особливої актуальності. Динамічне ускладнення сучасної музичної мови та професійне зростання хорових виконавських шкіл вимагають безперервної еволюції диригентського фаху. Відповідно, це зумовлює необхідність модернізації підготовки майбутніх очільників хорових колективів у межах профільної мистецької освіти.

Хорове мистецтво постає як унікальна культурна форма, що об'єднує національні традиції та світовий досвід, виступаючи потужним інструментом духовного збагачення та творчого розвитку громади. Глибина хорової палітри здатна проникати в найтонші сфери людських почуттів. Саме через колективний спів особистість відкриває для себе естетичну довершеність світу, формуючи стійкий моральний фундамент та ціннісні орієнтири.

Комплексний аналіз розвитку професійної компетентності диригента-хормейстера передбачає синтез психолого-педагогічного досвіду та теоретичних засад хорознавства. Підготовка висококласного керівника хору є одним із найбільш актуальних викликів сьогодення. Це зумовлено специфікою професії, яка, попри глибоке історичне коріння, у сучасному розумінні є відносно молодого. Процес виховання диригента як багатогранної особистості та майстра своєї справи потребує фундаментального підходу.

Складність цього завдання полягає у високій відповідальності хормейстера: він відповідає не лише за технічну якість та художню інтерпретацію музичного твору, а й за емоційний мікроклімат у колективі та духовне зростання його учасників. Як лідер і стратег, сучасний керівник повинен досконало володіти психологією міжособистісної взаємодії, демонструвати бездоганні виконавські навички та мати хист до зрозумілої і переконливої комунікації з артистами хору.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Галузь знань А Освіта	Обов’язкова	
	Спеціальність А 4 Середня освіта (Мистецтво. Музичне мистецтво)		
Модулів – 3	Освітній рівень: другий (магістерський) Освітній ступінь: магістр	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 6		I, II – й	
Загальна кількість годин – 120		Семестр	
		1, 2, 3	
		Індивідуальні	
		40 год.	10 год.
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних - 1 самостійної роботи: 2		Самостійна робота:	
		80 год.	80 год.
		Вид контролю: Екзамен – 3; залік –1	
Хоровий клас, хорове диригування, практикум роботи з хором, постановка голосу			

Мета навчальної дисципліни: формування професійного профілю майбутнього фахівця, який володіє глибокими теоретичними знаннями та прикладними компетенціями у сфері хорового мистецтва. Підготовка передбачає здатність випускника ефективно реалізувати творчий потенціал під час проведення уроків музики, керування вокальними гуртками та організації повноцінної художньо-педагогічної діяльності з хоровими колективами.

Основні завдання курсу:

- опрацювання концептуальних засад історії та теорії розвитку хорової культури;
- постановка та шліфування професійного диригентського апарату;
- розвиток художньо-виконавської майстерності студента;
- інтеграція методичних навичок безпосередньої роботи з хором у практичну площину;
- аналітичний огляд актуальної музично-хорової спадщини та фахової методичної літератури;
- опанування алгоритмів створення комплексних анотацій та поглибленого мистецтвознавчого аналізу партитур;
- плекання ціннісного ставлення до хорової творчості та розвиток високого естетичного смаку.

Програмні результати навчання

Після завершення курсу здобувач вищої освіти має **знати:**

- репертуарний фонд класичної та сучасної світової хорової музики;
- стилістичні та жанрові параметри творів різних історичних епох;
- методологію виконавської та теоретичної інтерпретації музичного матеріалу;
- професійний понятійно-категоріальний апарат та спеціальну термінологію;

- світоглядні засади хорового мистецтва, його роль у формуванні національної ідентичності та системи естетичних ідеалів.

Розуміти:

- фундаментальні принципи та прикладні аспекти диригентського фаху;
- еволюційні особливості вітчизняної та зарубіжних диригентських шкіл;
- механіку функціонування диригентського апарату та базові технічні прийоми;
- стратегії та методику роботи над хоровим твором на різних етапах його вивчення;
- адміністративні та дидактичні нюанси управління творчим колективом.

Бути здатним продемонструвати:

- вільне володіння мануальною технікою як інструментом візуалізації художніх образів;
- належний рівень роботи з партитурою (транскрапція на фортепіано, сольфеджування партій, вокалізація тексту);
- авторську виконавську трактовку через синтез жестів, слова та емоційної виразності;
- здібність до змістовного вербального аналізу музичного твору;
- практичне застосування вокально-хорових технік для досягнення досконалого ансамблевого звучання;
- високий рівень презентації кращих здобутків українського фольклору та світового хорового надбання.

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль №1. «Теоретичні основи техніки диригування»

Тема 1. Техніка диригування складних метрів та розширення художнього потенціалу лівої руки.

Складні розміри: класифікація та структурні особливості.

У диригентській практиці особливе місце посідає робота зі складними метричними структурами, які поділяються на дві основні групи:

- Складні однорідні розміри. Утворюються шляхом поєднання ідентичних простих метрів. Характерною рисою є наявність головного акценту (сильної долі) та додаткових акцентів (відносно сильних долей). Типовими прикладами є чотиридольні (4/4, 4/8), шестидольні (6/4, 6/8), а також дев'яти- та дванадцятидольні метричні системи.

- Мішані розміри. Виникають у результаті комбінування різних за структурою простих метрів. Це створює нерівномірну пульсацію, що притаманна розмірам 5/4, 7/8, 11/16 тощо.

- Перемінні розміри. Окрему категорію становлять метричні структури, що трансформуються безпосередньо упродовж музичного розвитку твору.

Методика розвитку автономії та виразності лівої руки.

Фундаментальним завданням сучасного диригента є подолання механічного дублювання функцій правої руки. Якщо права рука переважно виконує функцію тактування та метроритмічного контролю, то ліва рука має стати інструментом змістового та емоційного наповнення.

Пріоритетні вектори вдосконалення жестів лівої руки:

- Функціональна автономія: досягнення повної незалежності рухів від основного тактування.

- Динамічне регулювання: візуалізація градацій гучності та робота над амплітудою звуку.

- Формотворча функція: акцентування на фразуванні та логічній побудові кульмінаційних зон.

- Технологічні жести: чітка індикація вступів окремих партій та філігранне завершення звучання (зняття).

- Колористика: передача тембральних нюансів та специфічних артикуляційних штрихів через пластику кисті.

Тема 2. Методика використання камертона у професійній діяльності.

Камертон – це спеціалізований прилад, призначений для відтворення еталонної висоти звуку, що є необхідним для точного настроювання музичних інструментів та вокального інтонування. Найпоширенішою моделлю є металевий U-подібний вібратор-ідіофон, який генерує стабільну частоту 440 Гц, що відповідає ноті ля першої октави.

Сучасна музична практика використовує різні варіації цього пристрою: від класичних вилок до наборів із перемінним строем. Історичне походження камертона пов'язане з ім'ям британського трубача Джона Шора, який презентував винахід у 1711 році.

Еволюція звуковисотного стандарту пройшла кілька ключових етапів:

- 1834 рік: На конференції в Штутгарті вперше запропоновано стандарт $A = 440$ Гц.
- 1859 рік: Французька академія офіційно затвердила власну норму – 435 Гц.
- 1939–1955 роки: Після міжнародної конференції в Лондоні (1939) Міжнародна організація зі стандартизації (ISO) у 1955 році остаточно визнала 440 Гц як універсальний світовий стандарт (ISO 16).

Тема 3. Динамічна експресія диригентського жесту та методика роботи над нюансуванням

Диригентський жест постає як фундаментальний мікроелемент виконавської інтерпретації, що втілюється у формі «пластичної інтонації». Позірна простота мануальних рухів приховує глибокий інтелектуальний підтекст: жест є візуальним віддзеркаленням авторського задуму в індивідуальному прочитанні диригента. Сучасне музикознавство трактує диригентську пластику як розгалужену систему знаків, що передають виконавцям складну естетичну інформацію.

Семантичне наповнення жесту базується на трансформації класичних схем тактування. Завдяки варіативності рухів створюється нескінченна кількість виконавських моделей, кожна з яких спрямована на досягнення конкретного акустичного результату.

Для диференціації динамічних відтінків у диригентській практиці використовують три основні рівні (позиції) рук:

- Нижня (зона поясу) – зазвичай для стабільної опори та специфічних тембральних завдань.
- Середня (рівень грудей) – основна робоча зона для більшості нюансів.
- Верхня (рівень плечей та вище) – для активної трансляції енергії та масштабних звукових площин.

Ключовим інструментом керування гучністю є амплітуда (від лат. *amplitudo* – розмах, величина), що визначає просторовий об'єм жесту відносно точки спокою.

Кореляція амплітуди, темпу та нюансів. Максимальна (широка) амплітуда застосовується у творах помірного та повільного руху для втілення динаміки від *mezzo-piano* (mp) до *forte* (f). Стримана (мала) амплітуда характерна для швидкого або помірного темпоритму при виконанні тихих нюансів (p, pp), а іноді й для гострого f. Мінімальна (зменшена) амплітуда, переважно кистьовий рух, що використовується для гранично тихих епізодів (pp, ppp) незалежно від швидкості руху музичного матеріалу.

Тема 4. Специфіка групування складних розмірів та методика дроблення метричних одиниць

У диригентській практиці робота зі складними розмірами базується на використанні фундаментальних схем тактування, пристосованих до темпових та ритмічних особливостей твору.

Принципи тактування складних розмірів:

- Складні однорідні розміри: Диригуються на основі базових схем («на два», «на три» або «на чотири»). У повільних темпах застосовується метод дроблення кожної метричної частки для досягнення максимальної ритмічної чіткості.
- Мішані розміри (несиметричні): Побудова схеми залежить від внутрішньої структури такту. Наприклад, у п'ятидольному розмірі (5/4, 5/8),

який складається з комбінації простих розмірів (3+2 або 2+3), за основу зазвичай береться чотиридольна сітка.

Особливості дроблення долей у повільному темпі.

Метод дроблення дозволяє деталізувати кожну долю, перетворюючи один рух на декілька дрібніших ланок. Вибір долі, що підлягає дробленню, залежить від контексту.

В одних диригентських школах практикується дроблення першої, другої або третьої долі чотиридольної схеми.

В інших методиках перша доля у п'яти- та шестидольних розмірах залишається цілісною, а дроблення переноситься на подальші сегменти такту.

Така варіативність зумовлена відмінностями у фахових підходах та особливостями музичної фрази. Основний принцип побудови складної схеми полягає у розширенні простої структури шляхом повторення (дублювання або потроєння) траєкторії конкретної долі.

П'ятидольні розміри як несиметричні структури.

Оскільки розмір 5/4 є поєднанням дводольності та тридольності, акцент (подвоєння руху) у схемі зміщується відповідно до логіки музичного матеріалу — найчастіше на другу або третю частку такту. Це дозволяє диригенту гнучко реагувати на зміну внутрішньої пульсації всередині несиметричного метра.

Тема 5. Специфіка диригування синкопованих структур

Синкопа у музичному мистецтві розглядається як акцентоване зміщення метричної опори з сильної частки такту на слабку. Візуалізація синкопи в диригентському жесті вимагає особливої технічної чіткості: рух руки має бути максимально енергійним, з виразним, швидким відбиттям (відскоком) та пружним характером мануальної пластики.

Технологічні особливості диригування.

Ключове завдання диригента полягає у маркуванні початку кожної синкопованої ноти імпульсивним жестом. Це дозволяє виконавцям точно

акцентувати слабкі долі, які завдяки лізі чи ритмічному зсуву перебирають на себе функцію метричного наголосу.

Художньо-виконавське значення.

Ефективність відтворення синкопи безпосередньо залежить від усвідомлення її ролі як вагомого ритмічного та динамічного чинника. Якщо синкопа позбавлена гостроти та експресії, вона втрачає свій специфічний характер, перетворюючись на звичайну тривалість. Саме тому диригент повинен забезпечити належний рівень волевого впливу на колектив для збереження ритмічної пружності музичного полотна.

Запитання для самоперевірки

- 1. Складні розміри.*
- 2. Диригентська паличка.*
- 3. Камертон.*
- 4. Диригентська динаміка жесту, музичні нюанси*
- 5. Синкопа*

Завдання для самостійної роботи

- 1. Робота над складними розмірами*
- 2. Робота з камертоном*
- 3. Робота над динамікою жесту*
- 4. Робота над нюансами*
- 5. Робота над відпрацюванням синкоми*

Змістовий модуль 2 «Практична підготовка з техніки диригування»

Тема 6. Репетиційний процес як фундамент художнього та емоційно-образного втілення твору

Репетиція є ключовим інструментом трансформації нотного тексту в живий музичний образ. У процесі підготовки диригент зосереджується на детальному опрацюванні фразування, вибудовуванні кульмінаційних зон, техніці виконання фермат і цезур, а також координації дихання між фразами. Окрему увагу приділяють чіткості вступів і зняттів, вирівнюванню динамічної палітри та досягненню досконалого ансамблевого звучання.

Методологічні засади хорової роботи.

Прийоми та стратегії розучування репертуару є варіативними. Вони залежать від специфіки музичного матеріалу, творчого почерку диригента, рівня професійної підготовки колективу та організаційних умов. Хоча універсального алгоритму проведення занять не існує, сучасна хорова практика виробила низку раціональних принципів та етичних вимог, обов'язкових для хормейстера і співаків.

Етапи підготовки до роботи з колективом:

- Фундаментальне знання партитури: Суворе дотримання авторських вказівок є основою виконавської майстерності.
- Контекстуальний аналіз: Вивчення життєвого і творчого шляху композитора та поета (автора лібрето).
- Теоретичне осмислення: Глибокий музично-теоретичний та мистецтвознавчий розбір твору.
- Стратегічне планування: Детальний розподіл репетиційного часу та визначення пріоритетних завдань для кожного етапу роботи.

Тема 7. Оптимізація чіткості диригентського жесту в екстремальних темпових умовах

Фундаментом управління часовим простором у музиці (від Largo до Presto) є варіативність амплітуди диригентського руху. Кожен темповий полюс вимагає специфічного підходу до техніки мануального керування.

Диригування в повільних темпах та метод дроблення.

При виконанні творів у повільному темпі зазвичай застосовується широка амплітуда жесту, що синтезує рухи плечового, ліктьового та кистьового суглобів. Проте надмірна розтягнутість жесту може призвести до втрати змістової чіткості, що негативно впливає на ансамблеву єдність колективу.

Дроблення долей: Найефективнішим засобом збереження ритмічної визначеності є збільшення кількості рахункових одиниць (дроблення). Цей прийом стає незамінним у фактурах, насичених дрібними тривалостями або

складним ритмічним малюнком, а також при виконанні значних затримок у музичному розвитку (*fermata, ritenuto*).

Особливості диригування у швидких темпах.

На противагу повільним рухам, надшвидкі темпи вимагають максимальної лаконічності. Амплітуда жесту зводиться до мінімуму, а провідну роль перебирає на себе кистьовий тип диригування. Це забезпечує необхідну легкість, мобільність та гостроту реакції виконавців.

Структура складного такту.

Варто враховувати, що такти зі складним метром базуються на ієрархії акцентів. Вони містять кілька метричних наголосів, де перший наголос (сильна доля) завжди залишається домінантним щодо відносно сильних часток, що визначає логіку побудови всієї диригентської схеми.

Тема 8. Комплексний аналіз хорової партитури: методичний план

I. Контекстуально-історичний аналіз

Стильова характеристика епохи. Визначення мистецького напрямку (бароко, класицизм, романтизм, модернізм тощо).

Творчий портрет митців. Короткий огляд біографії та спадщини композитора й автора тексту, їхній внесок у розвиток хорового жанру.

Історія створення. Обставини написання твору, його місце в творчому доробку автора.

Літературно-поетичний аналіз. Глибока характеристика художніх образів, засобів виразності тексту та його емоційного навантаження.

II. Музично-теоретичний аналіз

Жанрова специфіка. Визначення жанру (хорова мініатюра, частина циклу, кантата тощо).

Формотворчі засади. Детальний розбір структури (період, проста чи складна форма, варіації).

Музична мова:

- Ладо-тональний план та відхилення/модуляції;
- Гармонічна вертикаль та особливості голосоведіння;

- Фактура (гомофонно-гармонічна, поліфонічна чи змішана);
- Метроритмічна організація, темпова драматургія.

III. Вокально-хоровий аналіз

Склад виконавців. Тип (чоловічий, жіночий, мішаний) та вид хору (однорідний, неповний тощо).

Теситурні умови. Аналіз робочих діапазонів партій та їхньої зручності для вокалізації.

Технологія звуковидобування. Штрихова палітра (*legato*, *staccato*, *marcato*).

Специфіка дихання. Визначення точок загальнохорового, пофразового чи ланцюгового дихання.

Хоровий стрій та ансамбль. Виявлення зон ризику щодо інтонаційної чистоти та вирівнювання тембрального балансу.

IV. Виконавсько-диригентський аналіз

Інтерпретаційна концепція. Обґрунтування власного бачення твору, що синтезує задум авторів із сучасним виконавським контекстом.

Мануальна техніка. Вибір схем тактування, амплітуди жестів, показ вступів та зняттів у складних епізодах.

Подолання труднощів. Конкретні методики роботи над складними ритмічними малюнками, дисонансними акордами чи незручними стрибками в партіях.

Психологія диригентського впливу. Визначення емоційних кульмінацій («точок золотого перетину»).

V. Художньо-педагогічний аспект

Виховний потенціал. Роль твору у формуванні національної самосвідомості, естетичного смаку та духовних цінностей.

Дидактичне значення. Можливість використання твору для опанування конкретних вокальних навичок (наприклад, розвиток кантилени або дикції).

Методична адаптація. Рекомендації щодо включення твору до репертуару шкільних хорів, студій чи використання його фрагментів на уроках музичного мистецтва для аналізу стилю.

Тема 9. Методика виконавського опанування хорової партитури: фортепіанна інтерпретація та вокалізація

Інтегроване виконання партитури на фортепіано з паралельним інтонуванням голосів є базовою компетенцією диригента. Ця навичка забезпечує не лише технічне вивчення тексту, а й глибоке осмислення інтонаційної природи твору перед початком роботи з хором.

1. Специфіка відтворення партитури на інструменті

Ключовим завданням є імітація живого хорового дихання, а не сухе натискання клавіш.

Хорова кантилена. Головним методом звуковидобування має бути *legato*, що відтворює вокальну плавність ліній.

Голосоведення. Важливо диференціювати кожен голос, зберігаючи його мелодійну самостійність у загальній вертикалі.

Адаптація викладу. При широкому розташуванні голосів (наприклад, між басом та тенором) доцільно використовувати перекладення або допоміжну педаль, не порушуючи при цьому метроритмічну цілісність твору.

2. Технологія вокального засвоєння партій

Спів дозволяє диригенту відчувати «вокальність» кожної лінії та виявити потенційні труднощі для виконавців.

Метод індивідуального інтонування. Послідовний спів кожної партії (від сопрано до басу) із власним акомпанементом допомагає знайти складні інтервальні ходи та незручні теситурні моменти.

Метод «Голос у фактурі». Виконання однієї партії голосом при одночасній грі повної чотириголосної партитури розвиває гармонічну стійкість.

Аналітичний спів. Виконання партії без інструментальної підтримки (тільки «голос») імітує реальні умови роботи з хором.

3. Особливості підготовки творів а cappella

Через відсутність підтримки інструмента особливого значення набуває контроль строю та ансамблю.

Діагностика інтонації. Акцентування на «критичних» ступенях ладу, що схильні до детонації.

Синтез тексту та мелодії. Спів партій з літературним текстом є обов'язковим для відпрацювання правильної дикції та логіки фразування.

Слуховий самоконтроль. Вибіркове перевіряння точності акордової вертикалі на фортепіано під час співу.

4. Рекомендації для професійного вдосконалення

Транспонування. Виконання фрагментів у різних тональностях активізує внутрішній слух.

Читання з листа. Регулярне опрацювання нових партитур (10–15 хв щодня) розвиває швидкість реакції та зорову пам'ять.

Робота з метрономом. На початкових етапах метроном забезпечує ритмічну дисципліну, проте художній результат потребує відмови від нього на користь живої агогіки.

Тема 10. Програма комплексного засвоєння хорового репертуару (а cappella та з супроводом)

Процес роботи над хоровими творами передбачає синтез теоретичного аналізу, мануальних навичок та вокально-інструментального опанування партитури.

1. Методологія підготовки та аналізу.

Теоретичне обґрунтування. Глибоке знання музичної термінології, історичного контексту творів та їхньої стилістичної специфіки.

Етапи опанування. Від первинного знайомства з партитурою до детального музично-теоретичного розбору та формування виконавської концепції.

Фортепіанна підготовка. Грамотне виконання на фортепіано партитур різної складності (від дволінійних до розгорнутих чотириголосних структур куплетної та двочастинної форм).

2. Диригентсько-технологічний аспект.

Мануальна техніка. Свідоме використання диригентського жесту як інструменту візуалізації художнього образу. Кожен рух має бути змістовним і спрямованим на розкриття музичної драматургії.

Робота з камертоном. Опанування методики налаштування хору на тональність твору від еталонного звука «ля» (A=440 Гц).

Архітектоніка твору. Визначення логіки фразування, виявлення локальних та генеральних кульмінацій. Робота над динамічною рівновагою та спрямованістю звукового потоку до кульмінаційних точок.

3. Вокально-інтонаційне засвоєння.

Інтонаційна стійкість. Точне ладове інтонування голосів (сольфеджування, спів на склади, вокалізація). Контроль за чистотою горизонтальних ліній та вертикальних співзвуч.

Комплексний спів. Виконання партій а cappella та з супроводом, що включає:

- спів з текстом без інструментальної підтримки;
- інтонування голосу з одночасним виконанням усієї партитури на фортепіано;
- дотримання академічних норм вокалу (постава, звукоутворення, дикційна чіткість).

Дихання. Відпрацювання різних типів дихання (пофразового, ланцюгового) відповідно до художніх завдань твору.

Запитання для самоперевірки

1. Емоційно-образне втілення музичного твору: засоби диригентської виразності (міміка, погляд, пластика).

2. Репетиційний процес: значення, мета та ключові етапи роботи з хоровим колективом.

3. Амплітуда жесту: функціональна залежність об'єму руху від темпоритму та динамічного плану твору.

4. Комплексний аналіз: взаємозв'язок біографії автора, стильових особливостей епохи та музичної мови твору.

5. Специфіка роботи а саррелла: методи контролю інтонаційного строю та ансамблю.

Завдання для самостійної роботи

1. Технологія тактування: відпрацювання диригентських схем у граничних темпах (використання методу дроблення у Largo та кистьового типу диригування у Presto).

2. Художня інтерпретація: робота над емоційно-образною наповненістю жесту відповідно до драматургії твору.

3. Методичне планування: складання детального плану-конспекту репетиції з визначенням часових рамок для кожного етапу (настроювання, розбір, впевнення).

4. Мистецтвознавче дослідження: аналіз життєвого шляху композитора та поета, виявлення головної ідеї та образної сфери твору.

5. Анотування: написання стислої анотації, що включає загальні відомості, музично-теоретичний та вокально-хоровий аналіз.

6. Виконавська підготовка: вивчення хорових партій напам'ять та впевнене виконання партитури а саррелла на фортепіано з одночасним співом одного з голосів.

7. Робота з камертоном: відпрацювання алгоритму задавання тону та перевірки строю в процесі виконання.

8. Виявлення виконавських труднощів: скласти перелік потенційно складних місць у партитурі (інтонаційних, ритмічних, дикційних) та запропонувати шляхи їх подолання. Запитання для самоперевірки

Змістовий модуль 3

«Теоретичні та практичні основи техніки диригування»

Тема 11. Удосконалення техніки диригування: ауфтакт, вступ, зняття

I. Робота над удосконаленням показу ауфтакту

Визначення та роль ауфтакту. Ауфтакт (підготовчий рух) – це не просто помах, а ключовий елемент, що фізично та емоційно передає виконавцям темп, метр, характер звучання та точний момент вступу. Він має вирішальне значення для взаємозв'язку моменту вступу з визначенням темпу музичного твору, адже амплітуда та швидкість ауфтакту прямо пропорційні темпу.

Типи ауфтактів.

Розрізняють однофазні та двофазні ауфтаки, вибір яких залежить від характеру музики та складності вступу.

II. Вступи та зняття звучання

Показ вступів на будь-яку долю такту. Освоєння техніки вступів на першу, другу, третю та інші долі такту (на початку та в середині твору) вимагає чіткої диференціації підготовчих рухів.

Вступ на повну долю такту (наприклад, на першу) зазвичай вимагає більш акцентованого та визначеного ауфтакту.

Вступи на слабку долю (другу, третю тощо) потребують особливої точності показу, щоб уникнути зміщення акценту.

Вступ на початок музичного твору. Це перший контакт диригента з колективом, що задає тон всьому виконанню; ауфтакт має бути максимально інформативним.

Вступи і зняття звучання в середині музичного твору потребують швидкої адаптації до поточного темпу та динаміки, часто використовуються зорові сигнали (контакт очей).

Показ зняття хорового звучання (закінчення). Підготовка закінчення (нюансування, уповільнення, кульмінація/спад).

Саме закінчення (зняття) – має бути чітким, одномоментним, зафіксованим рухом, що відповідає останньому звуку або паузі твору.

Динаміка та характер ауттакту. Рух має відображати не лише метр і темп, але й динамічний відтінок (*f*, *p*, *crescendo*, *diminuendo*) та емоційний характер майбутнього звучання.

Зоровий контакт. Важливість використання очей диригента для комунікації з окремими групами чи виконавцями під час складних вступів та зняттів.

Тема 12. Особливості та етапи підготовки до роботи з хоровим колективом

Робота диригента над хоровим твором – це цілісний творчий процес, що базується на глибокому вивченні партитури та втіленні художнього задуму через вокально-хорову роботу. Процес підготовки традиційно поділяється на три взаємопов'язані етапи:

1. Технічний етап (Організаційно-технологічний)

На цьому етапі відбувається закладання фундаменту майбутнього виконання:

- Вивчення партитури. Опанування нотного тексту, ритмічних структур та гармонічної мови.
- Вокально-хоровий аналіз. Визначення типу та виду хору, діапазонів партій, теситурних умов. Аналіз інтонаційних труднощів, ансамблевих вузлів (ритмічних, дикційних, динамічних) та особливостей дихання.
- Методичне планування. Вибір прийомів подолання технічних складнощів (вправи для вокалізаторів, робота над чистотою строю).

2. Художній етап (Інтерпретаційний)

Мета етапу – наповнення технічної форми музичним змістом:

- Розкриття образу. Робота над фразуванням, агогікою та нюансуванням відповідно до стилю твору.

- Диригентське бачення. Вираження власного творчого трактування через жест та міміку.

- Творча взаємодія. Досягнення єдності між задумом композитора та виконавським втіленням хором колективом.

3. Генеральний етап (Заключний)

Завершальна стадія підготовки перед виступом:

- Цілісність виконання. Відпрацювання твору «наскрізь» без зупинок для досягнення форми та емоційного підйому.

- Перевірка витривалості. Психологічна та фізична підготовка хору до умов сцени.

- Контроль якості. Фінальне коригування балансу звучності та дикційної чіткості в акустичних умовах концертного залу.

Основні завдання підготовки диригента:

- Практичне оволодіння навичками керування. Розвиток здатності впевнено вести за собою хором колектив (ансамбль) у процесі виконання.

- Розвиток виконавської майстерності. Вдосконалення диригентської техніки та вокального слуху.

- Формування самостійності. Набуття вміння на основі глибокого теоретичного аналізу партитури виражати власну творчу концепцію твору.

- Виховання професійної етики. Підняття рівня творчого ставлення, поваги та любові до музичної культури і хором мистецтва.

- Методична підготовка. Опанування ефективних прийомів роботи над пісенним репертуаром для досягнення швидкого та якісного результату.

Тема 13. 1. Диригування довгими тривалостями та розподіл функцій рук

На початковому етапі навчання важливо чітко розділити ролі рук для досягнення незалежності апарату. Права рука відповідає за метроритмічний каркас (татування сітки), ліва – за виразність, динаміку та фразування.

1. Витримані ноти (Фермата/Довгі тривалості). Ліва рука фіксує звукову площину, показуючи наповненість звуку та його розвиток

(крещендо/димінуйендо). Права рука продовжує тактувати дрібні долі (пульсацію), якщо того вимагає ансамблева складність, або переходить на ледь помітне «маркування» часу, щоб хор не втратив темп.

Затримання. При витриманій тривалості ліва рука може залишатися в активній позиції, тримаючи «сферу» звуку, доки права готує наступний ауттакт.

2. Паузи: види, значення та техніка виконання.

Пауза в хорі – це не припинення музичного процесу, а його «мовчазне» продовження.

Класифікація пауз:

- Ритмічні паузи. Тривають чітко визначений час. Диригуються невеликим, стриманим жестом («сухим» татуванням) без активної віддачі (іктуса).
- Люфт-паузи та цезури. Короткі перерви для взяття дихання або розділення фраз. Диригуються як активний ауттакт до наступної частки.
- Генеральна пауза (G.P.). Повна зупинка руху. Вимагає активного зняття та чіткого ауттакту для відновлення співу.

Техніка: На паузах жест має бути «пасивним», щоб не провокувати вокалістів на звук, але водночас вказувати на рух внутрішнього ритму.

3. Кульмінація твору та засоби виразності

Кульмінація – це точка найвищої емоційної та динамічної напруги.

Різновиди:

- Місцеві (в межах фрази чи речення).
- Загальна/Генеральна (головний емоційний пік всього твору).

Засоби диригентської виразності:

- Збільшення амплітуди жесту (об'ємність).
- Підвищення тону м'язів (інтенсивність).
- Використання всього диригентського простору (висока позиція рук).
- Міміка та погляд, що мобілізують увагу колективу.

4. Дихання та ауфтакт

Ауфтакт – основний засіб передачі характеру вступу:

- Темповий показник. Швидкість руху руки до точки звуку визначає темп.
- Динамічний показник. Глибина та об'єм «вдиху» рукою визначають силу майбутнього звуку (форте чи піано).
- Характер. Різкий жест провокує маркато, плавний – легато.

Методичні поради:

При роботі з довгими нотами уникайте «застигання» лівої руки. Навіть витримана нота має внутрішній рух (розвиток).

Використовуйте сучасні посібники, наприклад, матеріали Національної музичної академії України або методичні рекомендації щодо диригентської техніки на освітніх платформах для хормейстерів.

Пам'ятайте, що цезура – це не просто пауза, а момент переосмислення образу перед новою фазою розвитку.

Тема 14. Хорове розспівування: значення та методичні аспекти

Хорове розспівування – це не лише «розігрів» голосових складок, а комплексний процес психофізіологічного налаштування співаків на активну творчу роботу. Це фундамент, на якому будується вся подальша репетиційна робота над репертуаром.

Основні функції розспівування:

- Вокально-технічна підготовка. Поступове приведення голосового апарату в робочий стан (активізація дихання, зняття м'язових затисків).
- Вироблення єдиної манери звукоутворення (вокальної позиції) та згладжування регістрових переходів.
- Розвиток артикуляційного апарату та дикційної чіткості.
- Формування хорового ансамблю та строю:
- Унісон. Досягнення ідеального злиття голосів всередині партії та між партіями.

- Інтонаційна стійкість. Виховання ладового відчуття та навичок чистого інтонування в різних гармонічних структурах.
- Динамічний баланс. Вміння колективу чути один одного та вирівнювати силу звучання.
- Діагностична функція (для диригента). Можливість оцінити вокальну форму колективу «тут і зараз».
- Виявлення індивідуальних або групових недоліків (детонація, форсований звук, млявість атаки) та їх оперативне виправлення.

Методичні рекомендації щодо проведення розспівок:

- Системність та послідовність. Вправи мають іти від простих (на одному звуці, примарна зона) до складніших (широкі стрибки, пасажі, багатоголосся).
- Зв'язок із репертуаром. Доцільно включати у розспівування складні інтонаційні або ритмічні звороти з творів, над якими ведеться робота на даній репетиції.
- Різноманітність атак. Обов'язкове чергування м'якої та твердої атаки звуку, робота над legato, non legato та staccato.
- Слуховий контроль. Розспівування повинно розвивати «внутрішній слух» співака, привчаючи його аналізувати якість власного звуку в загальному контексті.

Психологічне значення.

Розспівка допомагає учасникам хору переключитися з буденних справ на музичний процес, дисциплінує увагу та створює необхідний емоційний тонус.

Типи вправ. Розспівування має включати вправи на дихання (без звуку), вокалізацію на різні голосні (для вирівнювання тембру) та вправи на розвиток рухливості голосу.

Часовий регламент: Оптимальний час розспівування — 10-15 хвилин на початку репетиції.

Тема 15. Вивчення творів: М. В. Лисенко «Боже Великий Єдиний», М. Вербицький «Державний гімн України», студентський гімн «Gaudeamus».

Вивчення цих трьох творів є базовою складовою підготовки диригента, оскільки вони представляють різні пласти хорової культури: духовний гімн, державний символ та студентську традицію.

М. В. Лисенко, сл. О. Кониського «Боже Великий Єдиний» (Молитва за Україну) – це духовний гімн України, що потребує особливої молитовної стриманості та величі. Музичний склад: хорал (акордовий склад). Головне завдання — ідеальний вертикальний ансамбль.

Диригентські завдання: фразування – твір будується на широких фразах, тому потрібно показувати м'яке, але глибоке дихання. Нюанси: починається з помірного *mf*, досягаючи кульмінації на словах «Дай добру волю». Фермати: важливо чітко знімати та відновлювати рух на ферматах, зберігаючи внутрішню напругу. Спів партій: потрібно звернути увагу на альтову та тенорову партії, які створюють гармонійне наповнення. Текст має вимовлятися чітко, з повагою до кожного слова.

М. Вербицький, сл. П. Чубинського «Державний Гімн України» - головний символ держави, що вимагає енергійності, вольового жесту та чіткого ритму. Музичний склад: маршовий характер з пунктирним ритмом. Диригентські завдання: ауфтакт має бути рішучим та вольовим, щоб весь хор почав одночасно. Ритм: суворий контроль пунктирного ритму. Штрих: впевнений *non legato* або активне *marcato*. Виконання: під час співу та гри важливо підтримувати темповий тонус, не допускаючи розтягування (уповільнення).

Студентський гімн «Gaudeamus» - середньовічна пісня, що стала символом студентства. Виконується латиною. Музичний склад: куплетна форма, живий та бадьорий характер. Диригентські завдання: необхідно ідеально вивчити латинську вимову (наприклад, "u" як "у", "j" як "й"). Короткі голосні мають бути акцентованими. Темп: помірний, але рухливий.

Жест має бути легким, кистьовим. Фермати: традиційно фермати ставляться в кінці кожної строфи. Важливо навчитися їх логічно завершувати та вчасно давати вступ на наступний рядок. Робота над партитурою: на фортепіано слід підкреслювати басову лінію, яка створює опору для всього хору.

Загальні поради для вивчення: обов'язково прочитайте повні тексти творів. Визначте точки цезур (перерв для вдиху), які мають збігатися з логікою тексту. Для глибшого розуміння ознайомтеся з історією створення Гімну на сайті Верховної Ради України та біографією Миколи Лисенка. Ці твори часто виконуються під час урочистих подій, тому диригент має знати їх напам'ять.

Запитання для самоперевірки

1. *Ауфтакт. Види ауфтактів. Значення ауфтакту.*
2. *Вступи на початку та в середині музичного твору.*
3. *Зняття звучання в середині та в кінці музичного твору.*
4. *Робота з хоровим колективом. Етапи підготовки.*
5. *Довгі ритмічні тривалості. Особливості диригування.*
6. *Паузи у хоровому творі. Особливості їх диригування.*
7. *Розспівка та її значення для хорового колективу*

Завдання для самостійної роботи

1. *Робота над показом ауфтакту у різних темпах, характерах.*
2. *Робота над показом вступу на початку та в середині музичного твору.*
3. *Робота над зняттям звучання в середині та в кінці музичного твору.*
4. *Робота над складанням плану роботи з хоровим колективом.*
5. *Робота над відпрацюванням довгих ритмічних тривалостей.*
6. *Робота над нюансами диригування пауз.*
7. *Скласти план розспівування хорового колективу (5-7 розспівок).*

8. *Робота над хоровими творами: М. В. Лисенко «Божє Великий Єдиний», М. Вербицький «Державний гімн України», студентський гімн «Gaudeamus».*

Змістовий модуль 4. Практичні основи техніки диригування

Тема 16. Диригування складних розмірів: особливості та схеми.

У диригуванні вибір схеми залежить не лише від розміру, а насамперед від темпу та музичного характеру твору. Це дозволяє уникнути надмірної подрібненості жесту та зберегти цілісність музичної фрази.

1. Диригування на основі тридольної схеми («на три»)

Ця схема використовується для:

- Простих тридольних розмірів: $3/2$, $3/4$, $3/8$, $3/16$ (кожен рух руки відповідає одній долі такту).
- Складних трискладових розмірів у швидкому темпі: $9/4$, $9/8$, $9/16$.

Техніка: Три групи по три ноти об'єднуються в один рух. Таким чином, дев'ятидольний такт диригується як тридольний, де кожна частка схеми містить три пульсуючі одиниці (тріольність).

2. Диригування на основі чотиридольної схеми («на чотири»)

Ця схема використовується для:

- Складних розмірів: $4/2$, $4/4$, $4/8$, $4/16$.
- Складних чотирискладових розмірів у швидкому та помірному темпах: $12/4$, $12/8$, $12/16$.

Техніка: Чотири групи по три ноти об'єднуються у чотири основні диригентські рухи. Це дозволяє диригенту зосередитися на великих метричних акцентах, не перевантажуючи виконавців дрібними жєстами.

3. Диригування складних мішаних розмірів ($5/4$, $7/8$, $11/8$)

На відміну від $9/8$ та $12/8$, мішані розміри поєднують у собі різні прості розміри (дводольні та тридольні).

Для розміру $5/8$ ($5/4$) схема будується на основі «2+3» або «3+2».

Для розміру $7/8$ варіанти групування можуть бути: «3+2+2», «2+3+2» або «2+2+3».

Диригент має чітко показувати подовжену частку (там, де 3 ноти), щоб хор відчував внутрішню пульсацію.

Методичні поради щодо виконання:

- Темповий чинник. Якщо темп твору у розмірі 9/8 або 12/8 стає надто повільним (Adagio, Largo), диригент може перейти на подрібнену схему (наприклад, диригувати всі 9 або 12 часток окремо), але це вимагає високої пластичності кисті.
- Ауфтакт. При диригуванні «на три» складного розміру 9/8, ауфтакт має враховувати внутрішню тріольність, щоб задати правильний темп подрібнених часток.
- Виразність. У розмірах 12/8 (особливо в пасторальних творах) важливо зберігати м'якість жесту, підкреслюючи плинність музичного матеріалу.

Тема 17. Прийоми диригування поліфонічних творів та синкопованих елементів

1. Поліфонія: особливості диригентського керування

Поліфонія – це вид багатоголосся, у якому окремі мелодії або групи мелодій мають самостійне значення і самостійний інтонаційно-ритмічний розвиток, зберігаючи рівноправність голосів та незбігання в різних голосах каденцій, цезур, кульмінацій, акцентів тощо.

Головне завдання диригента в поліфонії – не просто «тактувати», а показувати вступи нових тем (імітацій) у різних голосах, не порушуючи загального руху.

Показ імітацій. Вступ теми в кожному голосі потребує окремого «адресного» ауфтакту. Диригент має спрямовувати погляд і жест конкретній групі, яка вступає.

Динамічний баланс. Важливо технічно виділяти провідний голос (тему) та приглушувати супровідні (протискладення), щоб забезпечити прозорість фактури.

Незалежність рук. Часто ліва рука відповідає за вступ одного голосу, тоді як права продовжує утримувати загальну метричну сітку.

2. Синкоповані вступи і зняття

Синкопа – це зміщення акценту з сильної (або відносно сильної) долі такту на слабку. Суть синкопи – створення суперечності між реальними акцентними та метричною нормою, а також дисонансу, який вимагає «розв'язання», тобто повернення до звичного акцентування.

Синкопований ауфтакт. Для точного виконання синкопи диригент використовує «гострий» або «акцентований» ауфтакт безпосередньо на долю, що передує синкопі. Важливою є миттєва зупинка руки (фіксація) після помаху, що провокує виконавців на активний звук на слабку частку.

Синкопований вступ. Вимагає від диригента чіткої метричної опори. Навіть якщо вступ припадає на слабку долю, рух руки на сильну долю має бути пасивним, але видимим, щоб виконавці відчували метричну сітку.

Синкоповане зняття. Зняття звуку на слабкій долі потребує короткого, сухого жесту «відсікання». Диригент повинен підготувати виконавців до того, що звук припиниться не на основний помах, а між ними.

3. Взаємодія поліфонії та синкопування

У складних поліфонічних творах (наприклад, творах сучасних композиторів) синкопи часто виникають в одному голосі на фоні рівного руху в інших.

Прийом «поштовху». Диригент може дати невеликий імпульс кистю саме тому голосу, що має синкопу, зберігаючи плавність ліній в інших партіях.

Стійкість темпу. Головна небезпека синкопованих вступів у поліфонії – прискорення темпу. Техніка диригування має бути спрямована на стримування та стабілізацію ритмічного пульсу.

Тема 18. Знайомство з біографією, творчим шляхом, спадщиною композиторів, твори яких вивчаються; аналіз хорової партитури (див. Зм.м 2, Т 8).

Тема 19. Виконання на фортепіано хорової партитури, спів партій у творі a capella (див. Зм.м 2, Т 8).

Тема 20. Диригування двох творів (з супроводом та a capella). Відповісти на питання, що стосуються виконуваних творів, музичні терміни (див. Зм.м 2, Т 10).

Запитання для самоперевірки

1. *Складні розміри (9/4, 9/8, 12/4, 12/8): принципи групування часток у складних розмірах. Відмінність між диригуванням «по одиницях» (повна схема) та «на три» чи «на чотири» (комбінована схема) залежно від темпу.*

2. *Поліфонічний твір: визначення поняття, типи поліфонії (імітаційна, контрастна, підголоскова). Приклади з хорової літератури (наприклад, Й. С. Бах, Г. Ф. Гендель, Д. Бортнянський).*

3. *Синкопа: визначення, види синкоп (внутрішньотактові, міжтактові). Специфіка диригентського жесту: активна точка, роль ауфтакту та «відскоку» руки.*

4. *Аналіз твору: структура комплексного аналізу (історико-стилістичний, музично-теоретичний та вокально-хоровий аналіз).*

Завдання для самостійної роботи

1. *Робота над диригентськими схемами: відпрацювання чіткості сітки у дуже повільних темпах (використання поділених часток – «дроблення») та у дуже швидких темпах (лаконічність жесту, диригування «на один» або за укрупненою схемою).*

2. *Робота над поліфонічними творами та синкопами: відпрацювання незалежності рук. Вміння правою рукою тримати метричну сітку, а лівою – показувати вступи тем (імітацій) та акцентувати синкопи.*

3. *Історичний контекст: дослідження біографій композиторів та поетів. Розуміння стилевих особливостей епохи, в яку був написаний твір.*

4. *Анотація на хоровий твір: обов'язково включити опис виконавських труднощів (діапазон частин, дикційні складності, ансамбль, стрій).*

5. Робота з партитурою: вивчення хорових партій напам'ять. Гра партитури на фортепіано (особливо творів а cappella) з одночасним співом одного з голосів.

Змістовий модуль №5

Розвиток практичних навиків керівництва хоровим колективом.

Тема 21. Добір репертуару і основні етапи роботи над хоровою партитурою. Формування практичних навичок роботи з хоровим колективом.

1. Основа репертуару

У кожного колективу має бути індивідуальний виконавський стиль, тому основа репертуару — це переважно малознайомі різноманітні за жанрово-стильовими ознаками твори (історичні, побутові, обрядові), за типами фактури (гармонічна, поліфонічна), видами підголосків (фальцетний, грудний) тощо. Добираючи репертуар, спирайтеся на український пісенний фольклор, записаний від його носіїв, та на обробки фольклорного мелосу. Звернення до фольклору — це той фундамент духовності, на якому вчаться пізнавати світ і його красу, відкривати схожість подій минулого з сьогоденням.

2. Відповідність репертуару

Обраний репертуар повинен відповідати віковим категоріям та виконавським можливостям учасників, їх вокально-технічній підготовці та зацікавленості. Обирайте твори, для яких характерне органічне поєднання поезії та музики, збагачення поетичної образності засобами вокального мовлення та хорового співу.

3. Різноманітність репертуару

При формуванні репертуару керівник повинен чітко контролювати якісний відбір пісень. Не забувайте, що твори самодіяльних авторів мають багато технічних недоліків, а безліч пісень одного автора слухачі сприймають важко. Оскільки репертуар треба зорієнтувати на широкую аудиторію слухачів, необхідно мати декілька концертних тематичних,

класичних, жанрових, розважальних програм і твори а caprella, які визначають рівень виконавської майстерності кожного колективу та його вокально-технічні навички.

4. Музичний супровід

Важливу роль у реалізації творчих задумів керівника та виконавців відіграє музичний супровід. Професійна майстерність акомпанементу (оркестрова чи акомпануюча група) колоритно та художньо доповнює вокально-хоровий колектив. Це неможливо під фонограму.

5. Зацікавленість глядача

Статичність вокально-хорового колективу швидко втомлює слухача. Тому в репертуарі необхідні пісні з використанням танцювальних рухів або інсценізації, обрядові та діаложні пісні, календарно-обрядові дійства, вокально-хореографічні, вокально-музичні композиції, які глядач сприймає з цікавістю. Яскравість виступу колективу, виконання різних програм може утримати увагу глядача протягом усього концерту.

Правильно та вміло підібраний репертуар — це творче обличчя колективу, що вирізнятиметься серед інших і буде популярним.

Тема 22. Робота над хоровим твором.

Робота над хоровим твором базується на класичних етапах хормейстерської діяльності з використанням сучасних методів аналізу та підготовки. Процес поділяється на три основні періоди: підготовчий, репетиційний та концертний.

1. Підготовчий етап (Аналіз партитури)

Диригент працює з твором самостійно перед першою репетицією: ознайомлення, створення цілісного уявлення про музичний та поетичний зміст твору, теоретичний аналіз, вивчення форми, фактури та будови хорових партій, особлива увага приділяється теситурним умовам (висотному розташуванню звуків), вокально-хоровий аналіз, визначення діапазонів, регістрів голосів та потенційно складних інтонаційних місць, складання плану репетиційної роботи на всіх етапах вивчення.

2. Репетиційний етап (Робота з хором)

На цьому етапі відбувається безпосереднє втілення художнього задуму. Розучування починається з технічного опанування нотного тексту. Рекомендується використовувати записи репетицій для об'єктивного самоконтролю та зворотного зв'язку. Робота над ансамблем та строєм. Це фундамент звучності. Специфіка а cappella: Головний акцент робиться на інтонаційній стійкості, чистоті гармонічного ансамблю та вмінні виконавців слухати один одного (активне слухання). Динаміка та артикуляція. Робота над контрастами, акцентами та логічними наголосами в тексті для підтримання зацікавленості слухача.

3. Завершальний етап (Художнє втілення)

Об'єднання окремих частин у єдину драматургічну лінію. Відмова від зайвих рухів на користь точності та виразності. Диригент повинен моделювати правильну поставу та дихання невербально. Створення ситуації успіху та емоційної піднесеності перед виступом.

Практичні поради:

Використовуйте відеометод: записуйте відео своїх жестів перед дзеркалом або під час репетиції, щоб бачити, чи не блокує ваша постава вільне дихання хору.

Плануйте паузи: Дозволяйте хору сідати під час тривалих пояснень або маркування вдихів, але вимагайте стояти під час перевірки балансу.

Енергія: Диригент повинен мати більше енергії, ніж хор, щоб надихати виконавців на кожній репетиції.

Тема 23. Навички роботи з камертоном. Задавання тону кожній хоровій партії згідно вертикального строю акорда.

Для сучасного диригента вміння швидко та професійно користуватися камертоном залишається ознакою високої виконавської культури, особливо у роботі з колективами а cappella.

1. Технічні навички роботи з камертоном

Видобування звуку: камертон (зазвичай «Ля» першої октави, 440 Гц) потрібно тримати за ніжку, м'яко вдаривши по розгалуженню об коліно або м'яку частину долоні.

Слуховий контроль: піднесіть камертон до вуха (або торкніться ніжною до твердої поверхні для резонансу). Ви повинні почути еталонний звук, не навіязуючи його всьому хору занадто голосно.

Ментальна настройка: почувши «Ля», диригент повинен миттєво в думках вибудувати тональність твору, знайшовши тоніку та потрібні ноти для кожної партії.

2. Алгоритм задавання тону (Вертикальний стрій)

Задавання тону – це не просто озвучування нот, а вибудовування першого акорду твору.

Порядок голосів: тон задається від нижніх голосів до верхніх (В → Т → А → С) або від базової ноти акорду. Це дозволяє хору вибудувати гармонійну вертикаль, спираючись на фундамент (бас).

Інтонаційна точність: спершу диригент сам тихо проспівує, далі диригент послідовно вказує (поглядом або жестом) іншим партіям їхні ноти.

Логіка акорду: якщо твір починається не з тонічного тризвуку, диригент повинен дати саме ті ноти, з яких починається спів, але «тримати в голові» основну тональність.

3. Задавання тону згідно вертикального строю

Сьогодні професійним стандартом вважається вміння задати тон так, щоб хор одразу утворив ідеально чистий акорд.

Терція: якщо ви даєте терцію акорду (наприклад, альтам), нагадуйте їм про її високе інтуїтивне інтонування у мажорі.

Квінта: має звучати максимально порожнисто та стійко відносно баса.

Октави: диригент повинен перевірити, щоб унісони в октаву між сопрано та тенором (або басом) були «чистими».

4. Практичні поради

Диригент має подавати голос упевнено, з чітким вокальним фокусом. Млявий голос диригента призведе до детонування хору.

У складних творах можна дати лише один звук (тоніку), від якого кожна партія самостійно (в думках) знаходить свою першу ноту. Це розвиває професійний слух співаків.

Сучасні засоби: хоча класичний камертон-вилка є еталоном, у сучасній репетиційній роботі допустиме використання професійних мобільних додатків-камертонів (наприклад, Piano Tuner), але на концерті – лише традиційний пристрій.

Тема 24. Розспівування хорового колективу. Види розспівок та їх значення для звучання хору.

Розспівування розглядається не лише як вокальна розминка, а як стратегічний етап налаштування єдиного психофізичного апарату хору. Це процес переходу від побутового мовлення до професійного вокального звучання.

Значення розспівування.

Розігрів зв'язок: підготовка голосового апарату до навантажень, запобігання травматизму.

Формування ансамблю: налаштування єдиної манери звукоутворення, тембральної однорідності та спільної дикції.

Налаштування строю: активізація слухової уваги для чистого інтонування.

Психологічне згуртування: перемикання уваги співаків на диригента.

Основні види розспівок та їхня мета

1. Вправи на дихання (без звуку та на опорі)

Мета: активізація діафрагми, формування "ланцюгового дихання".

Приклад: короткі видихи на приголосні "с", "ш", "ф" або довге утримання рівного струменя повітря.

2. Вправи на розвиток кантилени (Legato)

Мета: виховання співачої лінійності, згладжування регістрових переходів.

Вид: спів на одній ноті або рух по ступенях тризвуку на голосні "u" (y), "o" (o).

Значення: створює основу для виконання духовної та ліричної музики.

3. Артикуляційні та дикційні вправи

Мета: активізація губ, язика та м'якого піднебіння.

Вид: спів скоромовок або поспівок з активними приголосними (наприклад, "Брі-бре-бра-бро-бру").

Значення: забезпечує розбірливість тексту в залі з великою реверберацією.

4. Вправи на стакато та рухливість (Staccato)

Мета: виховання легкості, точності атаки звуку та координації.

Вид: швидкі пасажі, гами або стрибки по звуках акорду.

Значення: розвиває гнучкість голосу, необхідну для творів епохи бароко або сучасних ритмічних композицій.

5. Гармонічні (хоральні) вправи

Мета: налаштування вертикального строю та відчуття гармонійної функції.

Вид: виконання чотириголосних акордів (каденцій), де кожна партія тримає свій ступінь.

Значення: навчає співаків чути не лише себе, а й загальну вертикаль.

Методичні поради сучасному диригенту:

Від простого до складного: починайте в середньому регістрі на "m" (мукання), поступово розширюючи діапазон вгору та вниз.

Тематичність: підбирайте розспівки, що містять технічні елементи твору, який ви будете вчити сьогодні (наприклад, конкретний інтервал або ритмічну фігуру).

Контроль постави: слідкуйте, щоб корпус був вільним, а голова не задиралася вгору на високих нотах.

Динамічна гнучкість: обов'язково включайте вправи на crescendo та diminuendo для розвитку контролю над звуком.

Тема 25. Практична робота над ансамблем (інтонаційним, ритмічним, дикційним, динамічним тощо) у хоровому колективі.

Практична робота над ансамблем базується на комплексному підході, де кожен вид ансамблю є частиною загальної художньої цілісності хорового звучання.

Ось основні напрямки практичної роботи:

1. Інтонаційний ансамбль (Стрій). Це фундамент чистоти звучання. Робота поділяється на горизонтальну та вертикальну.

Робота над унісонним звучанням. Досягнення ідеального злиття всередині кожної партії. Використовуйте метод «ланцюгового співу», коли співаки по черзі вступають у довгу ноту, підлаштовуючи тембр.

Слуховий контроль: спів без супроводу (a cappella) з періодичною перевіркою стійкості тональності за допомогою камертона.

Зональний слух: виховання відчуття високої мажорної терції та стійкої чистої квінти.

2. Ритмічний ансамбль. Забезпечує синхронність вступів, закінчень та єдність темпоритму.

Методи: простукування дрібних тривалостей (наприклад, восьмих) під час співу довгих нот, синхронність вступу залежить від одночасного та однакового за характером афтакту диригента та вдиху хору.

Робота над пунктиром: чітке вивільнення коротких нот, щоб вони не перетворювалися на тріолі.

3. Дикційний та орфоенічний ансамбль. Єдність вимови тексту, що забезпечує розбірливість слова.

Методи: співаки повинні формувати однакову «форму» рота для кожної голосної (наприклад, «о» має бути округлим у всього хору). Синхронні приголосні: вибухові приголосні (п, т, к, б) в кінці слів повинні

вимовлятися строго за жестом диригента. Логічні наголоси: визначення головного слова у фразі, яке весь хор має виділити м'яким акцентом.

4. Динамічний ансамбль. Врівноваженість сили звуку між партіями (баланс).

Функціональний розподіл: Якщо сопрано ведуть мелодію, інші партії повинні свідомо співати на один нюанс тихіше (наприклад, S — mf, A, T, B — p). Теситурна корекція: врахування того, що високі голоси в високому регістрі звучать природно гучніше. Диригент має просити їх співати «світліше», але легше. Ехо-вправи: відпрацювання миттєвих переходів від f до p.

5. Тембральний ансамбль. Злиття індивідуальних голосів у загальний «хоровий інструмент».

Нівелювання «вібрато»: професійні співаки повинні вміти стримувати широке вібрато для досягнення чистого академічного строю. Використання резонаторів: налаштування хору на використання єдиної «високої позиції» (головного резонування).

Поради для диригента:

Активне слухання: постійно змінюйте своє місце в залі під час репетиції, щоб почути реальний баланс партій.

Вибірковий контроль: періодично зупиняйте хор і просіть заспівати лише дві партії (наприклад, альти та басы), щоб перевірити їхню інтервальну взаємодію.

Виразний жест: пам'ятайте, що ліва рука є вашим головним інструментом для керування динамічним ансамблем.

Запитання для самоперевірки

1. *Етапи роботи над хоровою партитурою*
2. *Репертуар та його значення в хоровому колективі*
3. *Камертон та його значення для налаштування хорового колективу*
4. *Види розспівок та їх значення для звучання хору*

Завдання для самостійної роботи

1. *Підібрати орієнтовний репертуар для різного рівня підготовки хорового колективу*
2. *Описати етапи роботи з хоровим колективом*
3. *Практично налаштовуватися на тональність твору*
4. *Підготувати розспівки для хору*

Змістовий модуль №6.

Формування практичних навичок роботи з хоровим колективом.

Тема 26. Розвиток практичних навичок керівництва хором.

Для розвитку практичних навичок керівництва хором диригенту необхідно поєднувати класичну хормейстерську школу з сучасними методами комунікації та психології керування колективом.

Основні напрямки вдосконалення практичної майстерності:

1. Технічна майстерність (Мануальна техніка).

Жест диригента – це його основна мова. Він має бути зрозумілим, лаконічним і виразним.

Чіткість ауфтакту: вміння одним рухом показати хору темп, динаміку та характер вступу.

Диференціація рук: права рука тримає метричну сітку, ліва – керує фразуванням, нюансами та вступами партій.

Економічність жесту: цінується відсутність зайвих рухів. Чим менший жест, тим більша увага хору до тонких деталей.

2. Слуховий контроль та діагностика помилок

Керівник хору повинен не просто чути музику, а миттєво ідентифікувати проблеми.

Виявлення фальші: практикуйте навички розпізнавання, яка саме партія детонує (співає нижче) або висить (співає вище).

Аналіз причин: важливо розуміти, чому виникла помилка (неправильне дихання, складна теситура чи погана дикція) і дати конкретну пораду, а не просто просити "співати краще".

3. Вокально-методична підготовка

Диригент – це вчитель вокалу для всього колективу.

Показ голосом: вміння професійно продемонструвати потрібний тембр або манеру звуковидобування.

Робота над диханням: впровадження системи ланцюгового дихання для виконання довгих фраз у творах а capella.

4. Організація репетиційного процесу

Ефективність керівника визначається продуктивністю часу.

Планування: розподіл репетиції на етапи: розспівування (15 хв), детальна робота над новим матеріалом (45 хв), закріплення знайомих творів (30 хв).

Психологічний клімат: вміння підтримувати дисципліну без тиску, створюючи атмосферу творчого пошуку. Використання методів позитивного підкріплення для підвищення мотивації артистів.

5. Робота з партитурою та камертоном

Внутрішній слух: здатність ідеально уявити звучання всієї партитури без фортепіано.

Швидке налаштування: навичка миттєво задавати тон хору за допомогою камертона, вибудовуючи вертикаль від баса до сопрано.

Рекомендовані кроки для саморозвитку:

Відео-фідбек: записуйте свої репетиції на відео. Це допоможе побачити затиснення в плечах або незрозумілі жести, які заважають хору.

Відвідування майстер-класів: слідкуйте за заходами на базі Національної музичної академії України або Національної філармонії.

Вивчення психології груп: сучасний диригент – це лідер, який розуміє динаміку людських взаємин у колективі.

Практичні навички розвиваються лише через щоденний досвід: співайте партії, диригуйте перед дзеркалом і шукайте можливості працювати з живим звуком.

Тема 27. Закріплення диригентських навичок в умовах реального звучання хору.

Закріплення диригентських навичок у роботі з реальним хором вимагає від хормейстера переходу від теоретичного моделювання до активного керування живим звуковим потоком. В реальних умовах диригент стикається з інерцією звуку, акустикою залу та людським фактором.

Ключові аспекти закріплення навичок в умовах реального звучання:

1. Відчуття «опору» звукової маси

На відміну від диригування під фортепіано, реальний хор має певну інерцію. Диригент повинен давати імпульс (ауфтакт) на частку секунди раніше, ніж хор має почати звук, щоб подолати акустичний люфт.

Практика: робота над зміною темпу. Спробуйте різко сповільнити або прискорити хор, відчуваючи, як ваш жест «тягне» за собою голоси.

2. Корекція жесту залежно від акустики

Важливо вміти адаптуватися до приміщення (від камерного класу до собору).

Великий зал (реверберація): жест має стати чіткішим, крапки – гострішими, а темп – дещо стриманішим, щоб звуки не накладалися один на одного.

Суха акустика: потрібно більше «допомагати» хору м'яким, легатним жестом, щоб стимулювати кантилену.

3. Слухова діагностика та миттєва реакція

В умовах реального звучання диригент повинен одночасно виконувати три дії: чути, порівнювати з еталоном та виправляти.

Практика «Стоп-контроль»: якщо ви чуєте фальш або несинхронність, зупиняйте хор негайно. Поясніть причину (наприклад, «низька терція у альтів») і виправте це жестом або вокальним показом.

Робота над балансом: в реальному часі регулюйте динаміку лівою рукою, якщо одна з партій починає домінувати над мелодією.

4. Невербальний контакт та воля

Реальне звучання вимагає від диригента сильної волі. Хор відчуває невпевненість через дрібний, тремтливий жест.

Зоровий контакт: закріплюйте навичку диригування «очима». Дивіться на партію, яка вступає, за 1-2 такті до вступу.

Постава: ваша фігура має моделювати правильне дихання співаків. Розгорнуті плечі та вільна шия диригента сприяють кращому звуку колективу.

5. Використання сучасних засобів самоконтролю

Для закріплення навичок диригенти активно використовують:

- Відеофіксація репетиції: запис на ширококутну камеру дозволяє після репетиції проаналізувати, чи відповідає звук вашому жесту (наприклад, чи не співає хор *forte* там, де ви показуєте *piano*).

- Робота з асистентом: просіть колегу послухати хор з кінця залу, щоб перевірити, чи долітають ваші дикційні вказівки до останніх рядів.

Практична вправа для закріплення:

Спробуйте продиригувати знайомий твір (наприклад, «Боже Великий Єдиний») з різними завданнями:

- Тільки лівою рукою (керуючи виразністю).
- Тільки поглядом та корпусом (мінімізуючи рухи рук).
- Зі зміною нюансів, яких немає в нотах (перевірка гнучкості реакції хору на ваш жест).

Тема 28. Розвиток професійних умінь спілкування з хоровим колективом. Встановлення контакту з виконавцями.

Розвиток професійного спілкування з хором базується на поєднанні лідерських якостей, психологічної гнучкості та бездоганного музичного авторитету. Диригент сьогодні — це не диктатор, а модератор творчого процесу.

1. Встановлення першого контакту (Психологічний аспект)

Перші хвилини репетиції визначають продуктивність всієї роботи:

Зоровий контакт: перед початком співу обов'язково охопіть поглядом увесь колектив. Співак має відчувати, що ви бачите саме його.

Постава та впевненість: ваша фігура має випромінювати спокій та енергію. Зайва метушливість руйнує авторитет.

Привітання та настрої: коротке, енергійне привітання задає тонус. У 2026 році важливо створювати безпечне середовище для творчості, де помилка сприймається як робочий момент, а не привід для стресу.

2. Вербальне та невербальне спілкування

Ефективність диригента залежить від того, наскільки мало він говорить і як багато показує.

Лаконічність зауважень: уникайте довгих лекцій. Замість «Співайте тут м'якше, бо це молитва», використовуйте точний жест лівою рукою та коротке слово-образ: «Більше світла» або «Прозоро».

Диригентський жест як мова: хор має розуміти ваші вимоги без слів. Розвивайте «словник» жестів: акцент, зняття, дихання, зміна тембру.

Міміка: ваше обличчя має відображати характер музики. Якщо ви вимагаєте Scherzo, але ваше обличчя суворе — хор не зможе дати потрібний настрій.

3. Професійна етика та авторитет

Авторитет диригента тримається на трьох «китах»:

Знання партитури: якщо ви постійно дивитесь у ноти й не бачите хору, контакт втрачається. Знання тексту напам'ять — найкращий спосіб встановити зв'язок.

Слуховий контроль: вміння миттєво почути помилку і, головне, запропонувати спосіб її виправлення.

Повага до виконавця: звертайтеся до партій (або окремих солістів) з повагою. Використання професійної термінології піднімає рівень колективу.

4. Практичні прийоми встановлення контакту

«Метод дзеркала»: моделюйте своїм корпусом те дихання і ту позицію, яку ви хочете отримати від хору.

Активне слухання: під час виконання робіть паузи, щоб дати можливість співакам почути інші партії. Це зближує колектив навколо спільної мети.

Гумор: доречний жарт допомагає зняти затиснення під час вивчення складних фрагментів, але він не повинен перетворювати репетицію на розвагу.

5. Робота в сучасних умовах

Сучасний диригент враховує цифровізацію:

Зворотний зв'язок: використовуйте спільні чати для розсилання аудіозаписів партій або методичних порад, щоб репетиційний час витратити лише на ансамбль, а не на вивчення нот.

Інклюзивність: будьте уважними до втомлюваності артистів та їхнього емоційного стану.

Тема 29. Реалізація виконавського задуму через засоби музичної виразності (фразування, динамічні відтінки, музичні нюанси, кульмінацію тощо).

Реалізація виконавського задуму вимагає від диригента не лише технічної вправності, а й глибокого розуміння того, як перетворити нотний текст на емоційне висловлювання. Це процес «оживлення» партитури через свідоме керування засобами музичної виразності.

Ключові інструменти реалізації задуму:

1. Фразування як логіка музичної мови

Фразування – це мистецтво розстановки «розділових знаків» у музиці.

Дихання: у хоровому співі фраза починається з правильного вдиху. Диригент має показувати характер фрази (м'яка, коротка, енергійна) ще на етапі затакту.

Логічні наголоси: у кожній фразі є опорне слово або нота. Виконавський задум полягає в тому, щоб «підвести» звук до цієї точки та плавно «відпустити» його.

Цезури: вміння витримати паузу або ледь помітну перерву між фразами створює відчуття зрозумілості та структурованості твору.

2. Динамічна палітра

Динаміка – це не просто «голосно» чи «тихо», а об'єм і глибина звуку.

Гнучкість нюансів: цінується не статичне *p* або *f*, а постійний рух звуку всередині нюансу (*crescendo* та *diminuendo*).

Функціональна динаміка: виділення головної партії (теми) за рахунок легшого звучання супроводу.

Контрасти: раптова зміна динаміки (*subito p* або *subito f*) є потужним засобом емоційного впливу, який має бути чітко зафіксований у жесті.

3. Побудова кульмінації

Кульмінація – це вища точка напруження, до якої веде весь розвиток твору.

Підготовка: задум провалюється, якщо кульмінація виникає випадково. Диригент має розраховувати «дихання» хору так, щоб на головний момент вистачило енергії та звукового потенціалу.

Засоби досягнення: це не лише максимальна гучність, а й розширення темпу (*allargando*), ущільнення фактури та особлива інтенсивність вібрато.

Точка спаду: важливо вміти правильно «вийти» з кульмінації, зберігаючи напругу до останнього звуку фрази.

4. Музичні нюанси та артикуляція

Дрібні деталі створюють неповторний стиль виконання.

Агогіка: незначні відхилення від суворого ритму (подовження важливих нот, легке прискорення) роблять виконання «живим».

Штрихи: вибір між *legato* (зв'язно), *non legato* (роздільно) чи *staccato* (гостро) прямо залежить від змісту тексту. Наприклад, у творі Лисенка «Боже Великий Єдиний» панує благородне кантиленне *legato*.

Тембральні барви: диригент може просити хор співати «темно» (глибоко, грудно) або «світло» (близько, на посмішці), щоб передати специфічний настрій.

5. Практичні поради для диригента:

- Внутрішній план: перед початком диригування ви повинні «прочути» весь твір від початку до кінця у своїй уяві.
- Жестовий малюнок: кожен засіб виразності повинен мати своє відображення в руках. Кульмінація — широкий, об'ємний жест; піанісимо — мінімальні рухи кінчиками пальців.
- Аналіз тексту: у хорових творах музика завжди йде від слова. Розуміння підтексту вірша підкаже правильні динамічні та агогічні рішення.

Тема 30. Робота над розкриттям художнього образу.

Робота над розкриттям художнього — це вищий етап диригентської діяльності, де технічні навички (жест, стрій, ансамбль) стають засобами для передачі глибинного змісту твору. Художній образ у хоровій музиці народжується на перетині слова та звуку.

Основні складові роботи диригента над образом:

1. Естетико-мистецтвознавчий аналіз

Перш ніж працювати з хором, диригент має сформувати власну концепцію:

Стиль епохи: образ у бароковому творі вимагає суворості та об'єктивності, тоді як романтизм — суб'єктивності та яскравої емоційності.

Підтекст: розуміння «про що ця музика». Наприклад, у Гімні України образом є незламна воля, а в «Боже Великий Єдиний» — тиха, але велична молитва за народ.

2. Робота над поетичним текстом

Слово в хорі — це ключ до образу.

Декламація: прочитайте текст уголос як актор. Визначте кульмінаційні слова, наголоси та паузи, що диктують музичне фразування.

Уніфікація емоції: хор — це колектив. Диригент має пояснити виконавцям спільний емоційний стан (радість, скорбота, заклик), щоб кожен співак «проживав» образ однаково.

3. Трансформація жесту в художній символ

В умовах реального звучання ваш жест має стати візуальним втіленням образу:

Пластика: якщо образ ліричний, жест має бути «невагомим» і безперервним. Якщо драматичний – енергійним, з чіткими крапками.

Міміка та погляд: очі диригента транслиують образ хору. Сьогодні професійна етика диригента виключає байдуже обличчя під час виконання емоційно насиченої музики.

4. Робота над тембральною драматургією

Кожному образу відповідає певне забарвлення звуку:

Світлий/Темний тембр: використання різних резонаторів (головного або грудного) для передачі настрою.

Інтонаційне забарвлення: наприклад, у студентському гімні «Gaudeamus» звук має бути яскравим, відкритим та бадьорим, що відповідає образу молодості та життєлюбства.

5. Побудова драматургічного плану

Розкриття образу – це розвиток у часі.

Експозиція: введення слухача в образ (початкова атмосфера).

Розвиток: нагнітання напруги через динаміку та темп.

Катарсис (Кульмінація): момент найвищого розкриття ідеї твору.

Завершення: вихід з образу, який залишає тривалий післясмак у слухача.

Практичні методи:

- Метод асоціацій: пропонуйте хору зорові образи (наприклад, «звук як ранковий туман» або «голос як дзвін»).

- Порівняльний аналіз: прослуховування різних інтерпретацій одного твору (наприклад, капелою «Думка» та хором імені Г. Верьовки), щоб знайти власне бачення образу.

- Виконання напам'ять: тільки вільний від нот диригент і хор здатні повністю зосередитися на художній виразності.

Художній образ вважається розкритим, якщо технічні труднощі твору перестають бути помітними, поступаючись місцем чистому емоційному впливу на слухача.

Запитання для самоперевірки

1. Завдання, які виконує керівник хорового колективу
2. Диригентські навички та їх значення для практичної роботи з хоровим колективом
3. Етика спілкування з хоровим колективом
4. Характеристика засобів музичної виразності
5. Художній образ

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти перелік професійних навичок, якими повинен володіти сучасний керівник хорового колективу
2. Відпрацьовувати визначені навички в роботі з реальним хоровим колективом
3. Працювати над встановлення контакту з студентським хоровим колективом, відпрацьовувати етику спілкування
4. Працювати над фразуванням, динамічними відтінками, музичними нюансами, кульмінацією тощо

Завдання для самостійної роботи

Блок 1: Техніка диригування та координація

Завдання 1: «Автономія лівої руки»

Вправа: правою рукою тактуйте 3/4 (середній темп, mf). Лівою рукою одночасно виконуйте плавне crescendo (підйом долонею вгору) протягом двох тактів та diminuendo протягом наступних двох.

Мета: Позбутися дзеркальності рухів та навчитися керувати динамікою незалежно від сітки тактування.

Завдання 2: «Артикуляційний жест»

Вправа: перед дзеркалом відпрацюйте перехід від legato (плавні рухи) до staccato (гострі, кистьові поштовхи) без зміни темпу. Використовуйте для цього ритмічну модель «Gaudeamus».

Блок 2: Робота з партитурою та фортепіано

Завдання 3: «Метод виключення»

Вправа: грайте на фортепіано партитуру, але пропускайте партію альтів, виконуючи її голосом. Повторіть вправу для кожної партії.

Мета: розвиток гармонічного слуху та здатності контролювати окрему лінію в загальній фактурі.

Завдання 4: «Камертон і вертикаль»

Вправа: візьміть звук «Ля» на камертоні. В думках вибудуйте від нього початковий акорд Державного Гімну України. Проспівайте послідовно: Бас → Тенор → Альт → Сопрано, перевіряючи кожну ноту на інструменті.

Блок 3: Вокально-хорова методика

Завдання 5: «Конструктор розспівок»

Вправа: складіть комплекс із 4-х вправ для хору:

- На розігрів (на мукання або губні звуки).
- На дикцію (скоромовка з активними приголосними).
- На кантилену (широкі інтервали на голосні «у-о-а»).
- На гармонічний стрій (чотириголосний акорд з витриманою терцією).

Завдання 6: «Фразировка та текст»

Вправа: випишіть текст твору, що вивчаєте. Позначте олівцем місця логічних наголосів та точки взяття дихання (цезури). Продиригуйте цей уривок, фокусуючись виключно на показі дихання.

Блок 4: Художнє втілення

Завдання 7: «Створення виконавського плану»

Вправа: на основі одного з вивчених творів (на вибір) складіть письмовий план:

- Визначте головну кульмінацію (такт, слово).

- Опишіть характер звуку (тембр: світлий, матовий, енергійний).
- Вкажіть основні агогічні зміни (де потрібне *ritenuto* або *accelerando*).

Завдання 8: «Відео-самоаналіз»

Вправа: запишіть на відео своє диригування твором. Перегляньте відео без звуку.

Питання для самоперевірки:

- Чи зрозуміло лише за жестами, який характер музики?
- Чи відповідає амплітуда рук гучності звуку?

Орієнтовний рекомендований репертуар

1. Державні та національно-патріотичні символи

Ці твори є обов'язковими для вивчення напам'ять; робота над ними виховує вольовий жест та чіткість вступів.

1. М. Вербицький, сл. П. Чубинського — «Державний Гімн України» (в редакції для мішаного хору).
2. М. Лисенко, сл. О. Кониського — «Боже Великий Єдиний» (Духовний Гімн України).
3. К. Стеценко, сл. Т. Шевченка — «Заповіт».

2. Західноєвропейська класика (Студентська та духовна традиція)

Робота над латинською фонетикою, кантиленою та строгим стилем.

1. Студентський гімн — «Gaudeamus» (традиційне аранжування).
2. Дж. П. Палестріна — «Adoramus Te, Christe» (робота над ренесансною поліфонією).
3. В. А. Моцарт — «Ave verum corpus» (ідеальний твір для відпрацювання м'якого legato та нюансу piano).

3. Українська хорова класика (Шедеври a cappella)

Розвиток навичок інтонаційного ансамблю та розкриття художнього образу.

1. М. Леонтович — «Щедрик», «Дударик» (робота над ритмічним ансамблем та остинатними фігурами).

2. К. Стеценко – «Благослови, душе моя, Господа» (робота над тембральним забарвленням).

4. Обробки народних пісень

Вивчення жанрових особливостей та діалектних забарвлень.

1. Обр. О. Кошиця — «Ой, там за горою» або «На горі та женці жнуть».

2. Обр. А. Авдієвського — «Рече та стогне Дніпр широкий» (робота над потужною кульмінацією та драматичним образом).

3. Обр. М. Дремлюги — «Ой, поїхав в дорогу».

5. Сучасна хорова музика (XX–XXI ст.)

Опанування сучасних засобів музичної виразності та складної гармонії.

1. М. Скорик – «Мелодія» (хорова транскрипція) – робота над безкінечним диханням та фразуванням.

2. Є. Станкович – «Садок вишневий коло хати» (з циклу «Купало»).

3. Г. Гаврилець – «Молитва» («Боже мій, на Тебе уповаю»).

Головні темпові позначення

1. Дуже повільні темпи (метроном = 40–55)

Largo — широко

Adagio — повільно, спокійно

Lento — повільно, протяжно

Lento di molto — дуже повільно

Grave — важко

2. Помірно-повільні темпи (метроном = 55–75)

Andante — кроком, не поспішаючи

Andantino — трохи швидше, ніж andante

Sostenuto — стримано

Comodo — зручно, спокійно

Tranquillo — спокійно, безтурботно

3. Темпи в помірно-швидкому русі (метроном = 75–110)

Moderato — помірно

Allegretto — жваво, темп повільніший, ніж *allegro* і швидший, ніж *andante*

Allegro moderato — помірно швидко

Allegro ma non troppo — швидко, але не дуже

4. Швидкі темпи (метроном = 120–132)

Allegro — швидко

Allegro con moto — з рухом, рухливо

Allegro agitato — швидко, схвильовано

Allegro maestoso — швидко, велично

5. Дуже швидкі темпи (метроном = 132–208)

Allegro assai — дуже швидко, дуже жваво

Allegro con fuoco — швидко, з вогнем

Vivo, vivace — жваво

Presto — дуже швидко

Prestissimo — гранично швидко

6. Темпи, що позначають характер виконання, зміни сили звучання та швидкості руху

Cantabile — співучо

Animato — натхненно

Dolce — ніжно

Risoluto — рішуче

Rubato — вільно, ритмічно вільне виконання

Espressivo — виразно

Sotto voce — напівголосно

Crescendo — посилюючи

Diminuendo — зменшуючи

Appassionato — пристрасно

Marcato — підкреслюючи

Leggero — легко

Morendo — завмираючи

Sforzando — раптовий акцент на якомусь звуці або акорді

Accelerando — прискорюючи
Ritardando — уповільнюючи
Stringendo — стискаючи, прискорюючи
Rallentando — уповільнюючи
Allargando — розширюючи
Poco a poco — мало-помалу
Meno mosso — менш рухомо
Piu mosso — більш рухомо
Con anima — з натхненням, з душею
Con brio — з жаром
Doloroso — сумно
Energico — енергійно
Parlando — кажучи, говіркою
Pesante — важко, важкувато

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова

1. Білозерська Г. О., Сізона Н. С. Хорове диригування: навчально-методичний посібник. Вінниця: ВДПУ, 2022. – 125 с.
2. Григор'єва В. В. Хорове диригування: навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / В. В. Григор'єва, А. І. Омельченко. – Бердянськ: БДПУ, 2021. – 224 с.
3. Нємцова Л. О. Хорове диригування: навчально-методичний посібник. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2021. – 77 с.
4. Растригіна А. М. Хрестоматія з хорового диригування: навчальний посібник для студентів музичних відділень мистецьких факультетів / А. М. Растригіна, Е. С. Заруба. - Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018 – 104 с.

Допоміжна

1. Дудик Р. В. Хорове диригування: методичні рекомендації до самостійної роботи. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2017. – 62 с.

2. Теряєва Л. А. Методичні рекомендації до формування методичної компетентності майбутніх вчителів музики на заняттях з хорового диригування. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2017. – 32 с.

3. Марач О. М. Хорове диригування: методичні рекомендації для самостійної роботи студентів / О. М. Марач, В. Є. Марач. – Луцьк: Луцький педагогічний коледж, 2018. - 14 с.

Інформаційні ресурси

1. Хорове диригування [Електронний ресурс] // Навчально-методичний посібник. – Режим доступу : <https://dspace.vspu.edu.ua/items/c687b3c8-e7a4-47ab-9fe2-f737f923242d>

2. Хорове диригування [Електронний ресурс] // навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти. – Режим доступу : <https://dspace.bdpu.org.ua/items/8cbf5afc-3664-4a9a-8ca8-5e77e4266c31/full>

3. Хорове диригування [Електронний ресурс] // Навчально-методичний посібник. – Режим доступу : <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle>

4. Хрестоматія з хорового диригування [Електронний ресурс] // Навчальний посібник для студентів музичних відділень мистецьких факультетів. – Режим доступу : <https://dspace.cusu.edu.ua/items/53764f4a-a979-4c15-9a21-64ea1097f7a3>